

# Віктор Гресь Пам'ять

Віктор Іванов і Віктор Гресь.

54

Самотньо стоїть цей спорожнілий і вже напівчужий будиночок: занедбаний сад, повалений паркан, ганок із потертими сходами...

Проходячи повз нього дорогою на кіностудію, мимоволі сповільнюєш крок, відчуваючи, як гірка хвиля туги накочується на душу і не відпускає доти, доки цей будиночок не згубиться серед завулків і напівзнесених дерев'яних халуп.

Гудуть бульдозери, дзвенять пилки, валяться додолу дерева з недозрілими плодами. Бродять довкола самотні коти...

Так, скоро тут нічого не залишиться. Кажуть, на місці руїн побудують сучасний багатоповерховий універсам. І це чудово...

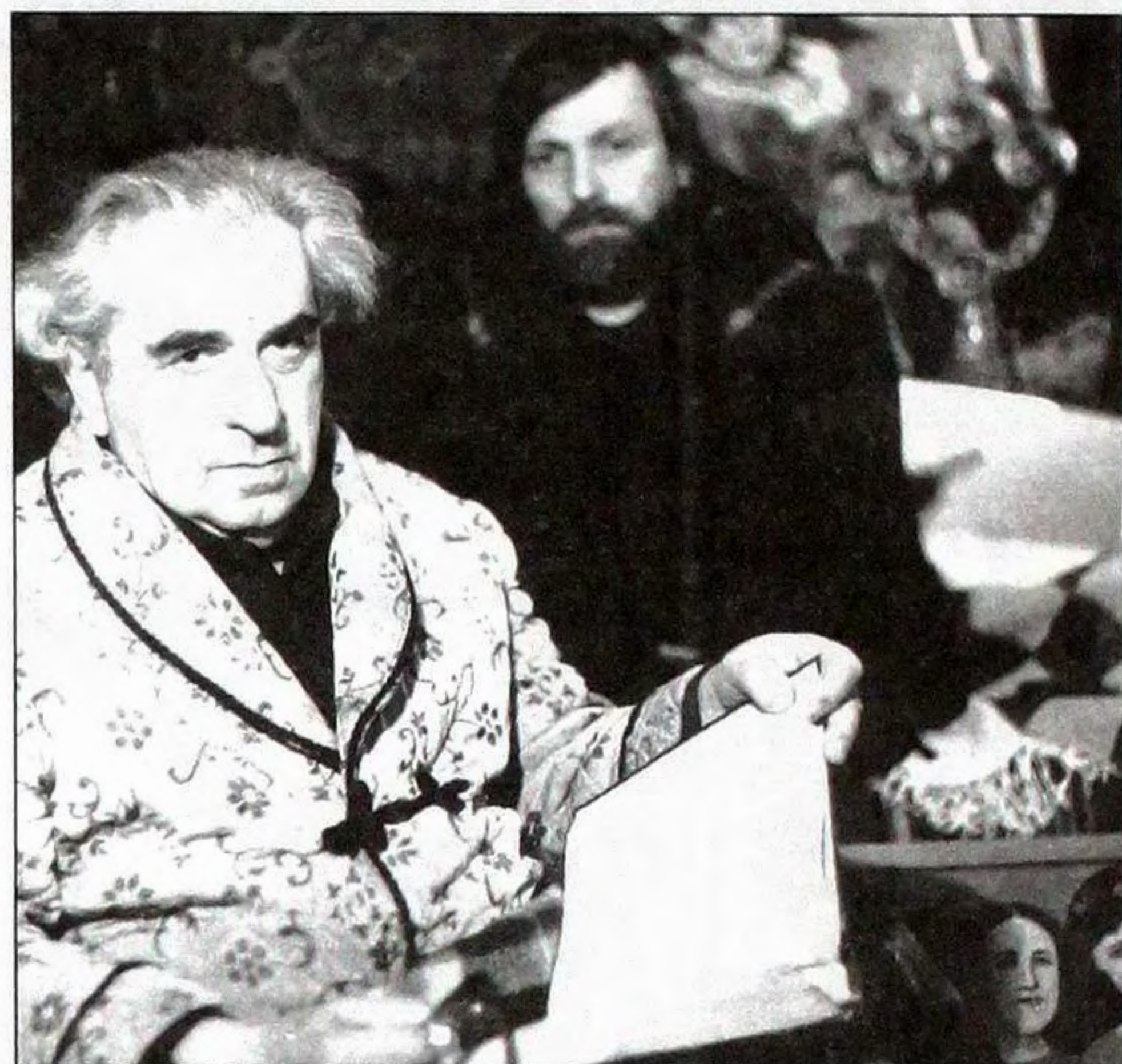
Чудово й інше — можливо, минуть роки, і якийсь перехожий зупиниться, згадавши на мить, що колись тут, на місці цього дива торгівлі, височів скромний одноповерховий будиночок, де билось й мучилося сумнівами серце прекрасного майстра кінокомедії, заслуженого діяча мистецтв УРСР, кінорежисера Віктора Михайловича Іванова.

«Ніщо не зникає безслідно...», — говорить приказка. Хочеться вірити, що це так...

З роками ми краще починаємо розуміти тих, хто відійшов. Дрібниці якось самі собою губляться, і в пам'яті залишається найважливіше, що й складає сутність людини. Я знав Віктора Михайловича й розумів його, тепер вже твердо можу сказати це. І, мабуть, не тільки тому, що нас пов'язувала багаторічна дружба, професія, а й ще чомусь... чого в однім слові і не вмістиш.

Ні, я не збираюся аналізувати його творчість (це справа кінознавців, і час вже їм за це взятися), мені просто хочеться поділитися своїми враженнями про нього як про людину. Бо глибоко переконаний, світ художника такий, який він сам; який він — такі і його твори...

Свого часу у ВДК у мене вважали за комедіографа. Мої перші екранні роботи тяжіли до гротеску. На них навіть сміялися, і не тільки на ВДКівських переглядах... А педагоги навіть поклали на мене якісь надії в галузі кінокомедії. Втім, тоді я й сам свято вірив, що моє покликання — гумор...



Якось на семінарі з радянської кінокомедії нам показали фільм українського режисера (тоді ще мені не знайомого) В.Іванова «За двома зайцями».

Погасло світло, спалахнув екран, і зразу ж пролунав сміх, і вже не затихав до кінця перегляду. І це при тому, що половину аудиторії складали студенти-іноземці, які ще не зовсім освоїли російську мову.

Як кажуть, все було ясно і без слів.

Перед нами постала у всьому розмаїтті барв, звуків і музики Україна, що ніколи не втрачає бадьорості.

У кожному кадрі відчувався самотній художник, наділений комедійним даром. Фільм підкоряв своїм національним духом, яскравими характерами, гострим гумором, цілим каскадом блискучих режисерських знахідок. Я вже не кажу про прекрасний акторський ансамбль: Яковченко, Борисов, Криницина... І все це у кращих традиціях української класичної літератури. Цей перегляд виявився для мене вирішальним. І ось я, після недовгих вагань, залишаю мосфільмівську групу «Одруження Бальзамова» (режисер К.Воїнов), де мав проходити асистентську практику, і рушаю до Києва, на кіностудію імені О.Довженка, в групу В.Іванова («Ключі від неба»), навіть до пуття не знаючи, про що цей фільм.

І ось наша перша зустріч, як я її пам'ятаю.

Я щойно дістався з вокзалу і чекав Віктора Михайловича в приймальні директора, як раптом звідкись знизу, з-під сходів, почулися збуджені голоси. Хтось когось розпикав — розмова різка, на підвищених тонах...

Точніше, це була навіть не розмова, а суцільний відчайдушний монолог одного і ліниві уривки фраз іншого:

— Ні... Неможливо... Не буде... Ні за що...

— Тоді... Або ви, або я! Або хай фільм знімає Цвіркунов (директор кіностудії — ред.)

Останнє прозвучало на високій трагічній, я б сказав, шекспірівській ноті і так, що його почули навіть в приймальні дирекції.

— Іванов галасує... — всміхнулася секретарка і співчутливо глянула на мене. — Той самий, до якого ви на практику!

Зізнаюсь, щось здригнулося в мені в ту хвилину.

Голоси, між тим, затихли, і з-під сходів виринув крупний, енергійний, вже немолодий чоловік у картузі і з напіввід-



критою папкою у руці. Він був сильно збуджений і щось бурмотів про себе.

Заглянувши до приймальні, хотів щось сказати секретарці, але так і не сказав, а лише печально махнув рукою в бік привідчиненого порожнього директорського кабінету. І миттю зник, я навіть не встиг йому представитись...

Потім я побачив його в порожньому коридорі на просвіті вікна, він стояв і щось писав...

Потім поткнувся в одні двері — зачинено. В інші — те саме...

Нахилився до замкової щілини:

— Відчиняйте, я вас все одно бачу... — промовив беззлісно. — Боря, відчиняйте!

Тиша. Тоді він стукнув своєю папкою в двері.

— Шиленко... Зільберман...

Мовчання. Як виявилось, в кімнаті справді нікого не було.

Іванов постояв у нерішучості, мовби міркуючи, куди рушити далі.

Раптом він притулився до підвіконня, розкрив папку, надів окуляри... Потім став щось швидко писати...

Ні, це була не доповідна! Очі його горіли, губи воружились, ніби повторюючи написане.

Я стояв зовсім поруч, та він мене не бачив. Він нічого не бачив, окрім цих розкиданих, списаних вздовж і впоперек листочків. Він безперервно строчив, мовби боячись не встигнути зафіксувати думку, що несподівано з'явилась.

Я стояв, і якісь невидимі нитки вже з'єднували мене з цим ще незнайомим, та вже близьким чоловіком...

Перед очима був уже не чудний, неухважний дивак, а художник, раптово охоплений натхненням. Просто посеред коридору...

Ось він припинив писати. Його погляд мимоволі наткнувся на мене. Я так само стояв в коридорі з усіма своїми тлумачками.

— Ви хто?! — запитав він здивовано. — Щось мені не знайоме ваше обличчя...

Я пояснив: звідки прибув і нащо.

— Вдіквець? — сплеснув він радісно руками. — Нарешті... От і слава богу, хоч один справжній помічник буде! Ніхто, ніхто не хоче працювати... — І потяг мене у свій кабінет.

А через годину я вже розпивав чаї в його домі. Де й залишився ночувати.

Того першого вечора розмова у нас склалася якось відразу, сама собою. Нічого не сковувало, не гнітило, навіть навпаки — все схияло до взаємної відвертості. Я вже знав, що він закінчив ВДІК, майстерню Ейзенштейна. Що до цього працював паровозником-машиністом. Що воював... Брав Київ і не тільки Київ. Що був контужений. Валявся по госпіталях...

І ще дізнався таке, що розповідають не завжди і не кожному...

Я побачив потерту офіцерську польову сумку, а в ній, в пожовклій газетці, поруч з вигорілими лейтенантськими погонами... дитячий завиток і маленькі плетені пінетки.

І одне й друге належало його синові. І одне й друге він носив з собою довгими шляхами війни...

І навіть тепер, сидячи за столом, свято вірив, що саме це й зберегло його від куль і повернуло додому.

За розчиненим в садок вікном уже мерехтіли сутінки.

Стояла особлива передвечірня тиша, яку лише зрідка порушував звук плоду, що впав із дерева.

— Тільки б не війна... — ледь чутно промовив він. — Тільки б не це...

Защібнув пряжку старої польової сумки і знову сховав її кудись за шафу.

Увійшовши в цей дім, я залишився в ньому на правах друга на довгі роки. Я спостерігав його зблизька і можу твердо сказати — це була дивовижна людина: м'яка, тактовна, інтелігентна. І я вдячний долі, що в найтяжчі для себе часи мав у ньому надійного друга, на руку якого завжди можна було спертися.

Це була особистість громадянськи цілісна. Для нього обов'язок художника не порожня фраза, а зміст існування.

Як іноді нам не вистачає цього високого почуття!

Як не вистачає в коридорах студії цього неспокійного Іванова...

Який завжди був у турботах... Завжди кудись поспішав, чогось домагався, щось долав...

Горів, мучився сумнівами, не шкодував себе і вимагав цього від інших, щиро вірячи, що немає і не може бути іншої міри служіння мистецтву.

Для нього не існувало кордонів між домом і студією, між особистим життям і тим, заради чого він жив.

Це був складний, суперечливий характер, і було б нечесно перед його пам'яттю змовчати про це.

Так, з ним було не завжди легко, та ті, хто знали його близько, розуміли, звідки це. Він не терпів ледарів, пустодзвонів, злодіїв і був особливо жорстоким, коли справа торкалася його художніх принципів. Я не кажу, що він не помилявся, але завжди віддавав перевагу власним творчим прорахункам, аніж запозиченим з чужих кишень...

Він був привітним господарем. Без показухи, без фальшивого хлібосольства. Він щиро радів спілкуванню з людьми...

Цей дім і цей садок багато бачили. Скільки радісних зустрічей, мрій, надій... Тут бували і М.Донський, і Ю.Солнцева, і П.Вершигора, і П.Северов, і Тарапунька зі Штепселем, і студійці, і паровозники... Загалом — люди найрізноманітніші, від докторів наук до студійних працівників. І у всіх, хто спілкувався з Віктором Михайловичем, залишались в пам'яті незабутні хвилини...

І ось дім порожній. А садок наполовину спиляний, і лежать на землі дерева, мовби четвертовані, розкидавши по боках гілки з недозрілими плодами.

Тиша. Ледь шелестять пониклі дерева. І мені здається, я бачу у вікні його велику сивоволосу голову. Він працює...

Коли відходить художник, разом з ним відходить цілий світ незавершених намірів. І це гірко й печально...

Як мало встиг зробити цей талановитий, самобутній художник! Він мріяв про «Енеїду» Котляревського, про «Тартарене з Тараскона» Доде, мріяв поставити свій фільм про війну.

Його фільми народжують посмішку. Вони демократичні. Їх люблять глядачі. Може, на чийсь погляд і простуваті, зате скільки в них незнищенної життєвої сили, доброти, віри в перемогу людського духу.